

הפקולטה לחינוך מוזיקאלי - מכללת לוינסקי לחינוך

תכנית קונצרטים

סיפור

חוברת למורה

כתיבה ועריכה: ד"ר דן שגיב

L'Arlésienne (Farandole) & Carmen (Toreador song)

by Georges Bizet

”הנערה מארל” – פארנדול (פרק הפינאלה מתוך הסוויטה השניה)

”שיר הטוראדור” (קטע רביעי מתוך הסוויטה השניה)

רקע ליצירות:

שתי היצירות האחרונות שכתב ז'ורז' ביזה (1838-1875) – ”הנערה מארל” ו- ”כרמן” נחקקו בתודעת קהל חובבי המוזיקה הקלאסית כפסגת יצירתו של המלחין. האופרה כרמן זכתה להכרה כאחת האופרות המבוצעות ביותר בכל הזמנים, אך לא כך עם ההצגה ”הנערה מארל” שביזה כתב עבורה את המוזיקה. מ”הנערה מארל” נותרו שתי סוויטות תזמורתיות שהפכו לפופולריות ביותר מיום פרסומם. שתי היצירות הללו זכו, ולאורכם של שנים ארוכות, לאלפי ביצועים ברחבי העולם.

ביזה היה בעל כשרון מוזיקאלי יוצא דופן, אך הוא חי חיים קצרים מאוד והספיק מעט. זמן לא רב לאחר הפרמיירה של האופרה ”כרמן” הוא חלה בדלקת גרון חריפה שהובילה להתקף לב, שבעקבותיו הוא מת בגיל 36. סגנון ההלחנה בשנותיו האחרונות, ובמיוחד בכרמן, התאפיין בבגרות ובשלות מוזיקאלית ואומנותית. הקריירה שלו הופסקה בשלב קריטי וחשוב בהתפתחותו כאמן, וסביר להניח שאם היה מוסיף לחיות, היה מוציא תחת ידיו יצירות מופת נוספות. משחזר מאיטליה כאיש צעיר, שם רחש את הכשרתו כמלחין (ואף הושפע מאוד מיצירותיו של רוסיני), הוא השתייך לחבורה מאוחדת של המלחינים הצעירים של התקופה, בניהם סן-סנס וגונו. ביזה, בדומה לחבריו אלה, לא התחבר לסצנה הפריזאית הדקדנטית, ועל כן התקשה למצוא שפה אומנותית משותפת עם מלחינים שהתמכרו אליה, כמו אופנבאך.

הנערה מארל:

היצירה ”הנערה מארל” נכתבה כמוזיקת ליווי לטובת הצגת תיאטרון שנשאה את אותו שם. ההצגה הועלתה באוקטובר 1872 ונחלה כישלון. ביזה חיבר עבור המחזה 27 קטעים מוזיקאליים העשירים בדמיון מוזיקאלי ובמורכבות קומפוזיטורית. מיד לאחר הורדת ההצגה מהבמה, ביזה עיבד ארבעה קטעים מתוך המחזה לסוויטה תזמורתית מלאה, בנפח של יצירה סימפונית. הסוויטה הועלתה באולמות הקונצרטים כבר בנובמבר 1872, וההצלחה הייתה מיידית. לאחר מותו של ביזה ערך ידו, המלחין ארנסט גירו, את

הפרטיטורה לסוויטה התזמורתית השנייה של "הנערה מארל" (גירו נותר נאמן לחלוטין לרוח התזמור של ביזה, ובהתאם לכתיבתו בסוויטה הראשונה), שאף היא זכתה להצלחה אדירה.

במסגרת העלילה של ההצגה "הנערה מארל", מאת אלפונס דודה, מסופר על פדריקו, איכר צעיר. פדריקו מאוהב מאוד בנערה צעירה ויפהפייה מהעיר ארל שבחבל פרובאנס. עד מהרה מתברר לו שלנערה הצעירה עבר מפוקפק, ושהיא הייתה, וכנראה עודנה, פילגשו של אחד מסוחריו הסוסים בסביבה. פרדרי שוקע בדיכאון עמוק ולמרות ניסיונות חוזרים ונשנים של משפחתו לשדכו לנערה אחרת, צנועה ומהוגנת יותר - הוא מתאבד לבסוף בקפיצה מעליית הגג של בית החווה.

פרק הפינאלה של הסוויטה השנייה – ריקוד הפרנדול:

הפרנדול הוא ז'אנר מוזיקאלי ששימש כריקוד-עם פופולארי בצרפת (נהוג לרקוד אותו במעגל פתוח לכל הקהילה), שמקורותיו הם כנראה עוד מימי הביניים, והוא מקביל לריקודי העם המוכרים כמו הגבוט, הטרנטלה ודומיהם.

הפרנדול מוכר ביותר דווקא מהעת החדשה, עת רבים היו רוקדים את הריקוד עם בגדי איכרים בימי המהפכה הצרפתית. הריקוד מנוגן לרוב במקצב של 6/8 (או במקצב זוגי מהיר), בדרך כלל בטמפו מהיר, ובידי חליל ותופים. הפרנדול בסוויטה התזמורתית השנייה נפתח דווקא בתמה המוכרת מהפרלוד של הסוויטה התזמורתית הראשונה - "מארש המלכים". מיד לאחר נגינת המארש המלכותי מתחילה נגינת הריקוד המהיר, שנושאו לקוחים מבין הקטעים האחרונים שהופיעו בלחן המקורי שנכתב למחזה. החיבור בין המארש לפרנדול מקשר באופן מעגלי בין הסוויטות. מארש המלכים נשמע היטב בראשית הסוויטה הראשונה, וכאמור, גם בסופה של הסוויטה השנייה.

כרמן:

ב-1873 ביזה התחיל לעסוק בכתיבת האופרה "כרמן", לפי הליברית של אנרי מייאק ולודוויק גלוי, בעקבות הנובלה של הסופר הצרפתי החשוב פרוספר מרימה. האופרה הקומית בפריז הייתה למשכן האומנותי החם והחשוב בעיר, וההפקה של כרמן הועלתה בה. האופרה הייתה מלאת תעוזה, וניכר שיוצריו ביקשו למתוח את גבולות המותר והאפשרי, ולשאול שאלות אודות החברה הצרפתית, הדעות הקדומות ביחס לאחר, ליחסי גברים-נשים, וביחס למקומן של הנשים בחברה האזרחית המתחדשת.

המסגרת היצירתית בכרמן היא כבכל אופרה קומית אחרת באותם ימים. ביזה שזר בה דיאלוגים מדוברים (כמו באופרטות), אך בניגוד לאופרה הקומית, הוא בנה שתי דמויות בעלות עומק דרמטי וטרגי - כרמן ודון ז'וזה. ניתן, אם כן, לזהות באופרה זו רב-גונית

נדירה- מחד, לאופרה ממד קליל ופופולארי מובהק, ומאידך ניתן להבחין בעומקים אומנותיים ובריבוד קומפוזיטורי עשיר. בזכות מורכבותה ניתנו לאופרה פרשנויות רבות, ונעשו סביבה מחקרים רבים. פרדריך ניטשה, לדוגמא, הזכיר את כרמן רבות בדיאלוג האנטי וגנריאני שלו, ודמותה של כרמן מוזכרת רבות בדיון הפמיניסטי על מעמדה וכוחה של האישה המשוחררת בעת המודרנית.

דמותה של כרמן:

כרמן היא דמות יוצאת דופן במסורת האופראית. היא מתוארת כאישה חזקה ומפתה, וכסוג של פאם-פאטאל, אך לא בהבניה הקלאסית והמוכרת. היא מסתורית ונהנתנית, היא אינה מתמסרת והיא אינה מתאהבת עד כלות (כמו חברותיה, גיבורות האופרה של המאה ה-19). כרמן הצוענייה מחזרת אחר דון ז'וזה מחיל המשמר שעורק עבורה מהצבא. במהלך האופרה היא זונחת אותו לטובת לוחם השוורים, שגם אליו היא אינה מתמסרת. מותה בסוף האופרה אינו קשור ברגשנות אין-קץ המאפיינת נשים באופרה, אלא דווקא בידי גבר המאבד את שפיות דעתו בשל אהבה. חתרנותה של האופרה אינה פוסקת מלהיות רלוונטית גם היום בשיח המגדרי, והיא עדיין מושכת אליה קהל רב.

הסגנון המוזיקאלי בכרמן:

הסגנון המוזיקאלי של האופרה מושפע מהסגנון הספרדי, לרבות השפעות וציטוטים מיצירות עממיות שונות, על אף שביזה לא חקר ולא בדק לעמוק את שורשיה העממיים של המוזיקה הספרדית. במהלך האופרה הוא "הדביק" כמה שירים ספרדיים יחדיו, שהיוו את המקור העיקרי לאריה המפורסמת ה"הבנרה". מלבד זאת, ביזה השתמש בכמה יסודות מוזיקאליים ותזמוריים יחדיו, לרבות שימוש בטכניקת הלייט-מוטיב. בניגוד לשימוש הוגנריאני ששולב בסגנון הגרמני הכבד שאפיין אותו, הלייט-מוטיבים של ביזה היו טכניקה קומפוזיטורית נוספת, לשם הגיוון והצבע, וללא כל עקביות אידיאולוגית. הדעות ביחס לשילוב הלייט-מוטיבים היו חצויות, כשהיו חלק שהפנו אצבע מאשימה כנגדו שהעז להחדיר גרמניות לאופרה הקומית הצרפתית. נדמה שדווקא השימוש המבוקר שלו בטכניקה זו, וללא הטוטאליות שאפיינה את הגרמנים, מעיד יותר מכל על כך שביזה הוסיף להיות נאמן לאווריריות של הסגנון הצרפתי.

"כרמן", על אף קלילותה היחסית, כנראה לא נחוותה ככזו על ידי הקהל הצרפתי. בעידן האופרטות הצרפתיות, ביזה נדרש לשנות את סוף הסיפור, ולוותר על מותה של גיבורת האופרה. ביזה סרב לבצע שינויים אלה, והתעקש על שמירת שלמות היצירה ועלילותה. בזכות מנהל חדש שמונה לאופרה הקומית בפריז, הסיפור נותר כשהיה, ובמרץ 1875 הועלה מופע הבכורה. המיתוס אודות ביצוע הבכורה הוא שמדובר בכישלון חרוץ, אך לא כך היה. האופרה לא זכתה להצלחה סוחפת, אך היא בהחלט הועלתה עשרות פעמים, כבר בשנתה הראשונה.

כמתכונת האופרה בופה והאופרטה, ביזה כתב את הגרסה המקורית של כרמן עם דיאלוגים מדוברים. במשך השנים, ועם התגברות ההערכה לכרמן ולייחודה, חוברו לה באופן יזום רצייטיבים מושרים בהתאם לרוח הגרנד-אופרה הצרפתית. במהלך המחצית השנייה של המאה ה-20 ניתן למצוא ביצועים רבים מספור לאופרה, כשברוב המקרים ישנו שילוב בין הגרסאות הראשוניות ולאחוריות.

הסוויטות התזמורתיות מתוך כרמן:

בדומה לנערה מארל, גם מתוך כרמן הוצאו קטעים תזמורתיים נבחרים, והם עובדו לכדי סוויטות תזמורתיות הנפרדות מהאופרה המקורית. גם במקרה זה הנעימות התזמורתיות נערכו ועובדו בידי ארנסט גירו לאחר מותו של ביזה. הנעימות הפכו לפופולאריות ביותר, והן מבוצעות כרפרטואר סימפוני עצמאי לכל דבר ועניין.

הקטע הידוע ביותר באופרה (בנוסף לאוברטורה ול"הבנרה") הוא שיר הטוראדור. השיר נכתב לדמותו של אסקמיו, לוחם השוורים, המאופיין באופן חד-ממדי וכדמות קומית במסורת האופרה בופה (בניגוד למורכבותם של ז'וזה וכרמן). האריה הידועה מושרת במהלך המערכה השנייה, ומבוצעת באופן אינסטרומנטלי בסוויטה השנייה. בהאזנה ליצירה זו ניתן לשמוע בבירור כיצד הסגנון הספרדי על מרכיביו הרבים משתלבים היטב בתזמור ובמלודיות הידועות של ביזה.

ניתוח מבנה היצירות והמוטיבים המרכזיים:

הפרנדול:

הפרק האחרון מתוך הסוויטה השנייה של "הנערה מארל" בנוי כפינאלה סימפונית לכל דבר ועניין. התזמור גדול, רחב ומרשים, הטמפו מהיר, וכל כלי התזמורת זוכים לביטוי במסגרת זו. הפרק פותח, כאמור, ב"מראש המלכים" המוכר מהפרק הראשון של הסוויטה הראשונה. הטמפו הוא איטי וחגיגי, התזמור מלא לחלוטין, ולאחר 16 תיבות מתחיל הפרנדול עצמו. מנגינת "מארש המלכים" כתובה בסולם רה מינור, סימטרית לאורך כל אורכה, חגיגית, והמקצב המנוקד תופס את עיקר תשומת הלב:

The image shows a musical score for the 'Frëndol' section. It consists of five staves: Violine I, Violine II, Viola, Violoncello, and Baß. The music is in 2/4 time and marked 'Allegro deciso (Tempo di Marcia)'. The dynamic is 'ff' (fortissimo). The score shows a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes, characteristic of a march.

מתיבה 9-16 המנגינה חוזרת בשנית, אך בתזמור מצומצם יותר, תוך נגינת המנגינה כקאנון. הכינורות פותחים עם הכפלה של חלק מכלי הנשיפה מעץ, בעוד הצ'לי נכנסים באיחור של שני רבעים, המוכפלים על-ידי שאר כלי הנשיפה. עם סיום הצגת נושא המלכות מתחיל נושא הריקוד עצמו – ריקוד מהיר, תוך הדגשת נגינתם של החליל והתופים (בהתאם למסורת). הסולם הופך מרה מינור לרה מז'ור, והטמפו עולה בפתאומיות לאלגרו מהיר. המנגינה שמבוצעת בידי החליל היא מהירה ווירטואוזית, אך שולט בה גוון עממי ופשוט.

המלודיה הפותחת של ריקוד הפרנדול קליטה וסימטרית באופן ברור ביותר – 8 תיבות המתחלקות באופן מובהק לשני חלקים של 4 תיבות. המנעד מצומצם ביותר, ונותר סביב צליל הטוניקה (רה) רוב הזמן:

ppp
B *Allegro vivo e deciso. Solo.*
ppp a poco

a poco cre. scen. do.

Fl. I
Clar. I
Tamb.
Fl. II
Fl. III
Hrn.
Trcl.
C-B.

החלק השני של הנושא מופיע מיד אחריו, ונדמה שהוא מהווה סוג של גשר לקראת חזרתה של המלודיה העיקרית, שתנוגן שוב ושוב בידי התזמורת. בחלק זה החלילים מנגנים מקטעים קצרים, אך "האש" נשמרת בשל נגינת צלילים גבוהים על-ידי הכינורות עם אפקט של גליסנדו:

I.
Fl.
Alto Fl.
Clar.
Fag. II.

מכאן ואילך התזמור רק ילך ויתפוס תאוצה, אך ללא הוספת חומר תמטי חדש. הנושא הריקודי ונושא המלכות יחזרו על עצמם לסירוגין, כשבכל "סיבוב", שהנושאים חוזרים, התזמור ילך ויתגבר בעוצמתו. עם זאת, ביזה חוזר ומפתיע עם הופעת נושא המלכות (גם כלשונו וגם כווריאציה), תוך שהוא נשאר בטמפו מהיר. לקראת סיום הפרק נושא הריקוד ינוגן עם נושא המלכות יחדיו. הכינורות והחלילים מנגנים את הריקוד המהיר וכלי הנשיפה ממתכת את נושא המלכות. בשלב זה התזמור הוא מלא ועוצמתי, וממש לקראת סיום התפקידים מתאחדים לכדי גרנד פינאלה המוכר מסימפוניות רבות.

להלן מבנה המלודיות, כפי שהן מופיעות לאורך הפרק –

1. מארש המלכים – איטי
2. נושא הריקוד - חוזר 3 פעמים (פעמיים מלא, פעם אחת חלקי)
3. מארש המלכים בקצב מהיר
4. נושא הריקוד
5. מארש המלכים בווריאציה
6. נושא הריקוד בווריאציה + זנב קטן
7. שני הנושאים מנוגנים יחדיו במקביל - פעמיים
8. גרנד פינאלה

סיכום – א-ב-ב-ב' - א-ב-א'-ב'' (ארוך) – א+ב, א+ב, קודה

שיר הטוראדור:

שיר הטוראדור מוכר לרוב מתוך האוברטורה של האופרה, כשהוא מוצמד לנעימת הפתיחה העליזה והסוחפת. למעשה, בסוויטה התזמורתית הוא מופיע במלואו (ובאופן נאמן למנגינת האריה מהמערכה השנייה של האופרה המושרת על ידי אסקמיו), תוך נגינה סולנית של החצוצרה בשילוב עם התזמורת.

לשיר הטוראדור שני חלקים עיקריים. החלק השני הוא המוכר יותר, והחלק הראשון אינו נופל ממנו ביופיו ובשלמותו המלודית. שתי המנגינות חגיגיות מאוד, והן מתארות את אווירת מלחמת השוורים ודימויו הגברי של הטוראדור הספרדי. מנגינת החלק הראשון תחזור על עצמה ארבע פעמים. התזמורת פותחת בהוד ובהדר כמעין הכרזה חגיגית. המנגינה מתחילה במנעד גבוה, ויורדת בסולם פה מינור תוך שימוש בסקוונצות ריתמיות:

A musical score for four string parts: Violons, Altos, Violoncelles, and C. Basses. The score is marked *ff* and includes the number B.B. 587. The music features a rhythmic pattern of eighth notes with accents and slurs, characteristic of the 'Toreador Song'.

שמונה התיבות הראשונות הן מאוד ברורות, והן מחולקות למבנה סימטרי של $4 + 4$. גם בחלק השני של המשפט ישמע מקצב ברור וחגיגי, תוך שימוש בירידה מלודית. בסיומו של המשפט המוזיקאלי התזמורת סוגרת בטריולה:

A handwritten musical score for four string parts: Violins, Altos, Violoncelles, and C. Basses. The score shows a triplet ending, with the number 3 written above the notes. The music features a rhythmic pattern of eighth notes with accents and slurs, characteristic of the 'Toreador Song'.

התיבות הללו חוזרות על עצמן פעם נוספת, אך בנגינה סולנית של החצוצרה. החצוצרן ינגן את 4 התיבות הראשונות כסולן, ואילו בחלקו השני של המשפט המוזיקאלי יחזור התזמור המלא. כך גם יהיה בפעם השלישית שהמנגינה תנוגן, אך עם סטייה מזוירית קלה במנגינת החצוצרה, שאחריה יחזור שוב התזמור המלא בסולם המינורי. בתום אלה תשמע הכנה דרמטית ומלהיבה לקראת המעבר לחלק ב', ולקראת שירו המוכר של הטורואדור. הסולם מוחלף מפה מינור לפה מזויר, ושירו של הטורואדור נשמע חגיגי ונוצץ:

Handwritten musical score for Tpt. (Trumpet) with four staves. The notation includes various dynamics such as *pp* and *p*.

Handwritten musical score for Tpt. (Trumpet) with two staves. The notation includes dynamics like *p* and *cresc.*, and a circled *Solo* marking.

Handwritten musical score for Tpt. (Trumpet) with two staves. The notation includes dynamics like *dim.*, *p*, and *riten.*, and a circled *Solo* marking.

המשפט המוזיקאלי נמשך 12 תיבות, בחלוקה של 4+8. הוא יחזור פעם שניה, אך עתה ינגנו אותו באוניסון כל כלי המתכת בארבע התיבות הראשונות, ולאחריהם תחזור החצוצרה להיות הסולנית לשמונה התיבות הנוותרות. התזמורת מנגנת דגשים סטקטיים חדים וברורים בכל פעמה ופעמה. לאחר סיומו של המשפט המוזיקאלי בפעם השנייה תחל הקודה. בתחילתה נגינה שקטה ואיטית מלאה במתח, ובסיומה נגינה של המנגינה המוכרת באופן מואץ, עד לסיום הסימפוני החגיגי.

סיכום מבנה היצירה –

חלק א'

- 1א – 8 תיבות (מבנה 4+4) בתזמור מלא.

- 1א – חוזר פעם שניה. 4 תיבות חצוצרה, 4 תיבות כל התזמורת.

- 1א – חוזר פעם שלישית – 4 תיבות חצוצרה (סטייה למז'ור), 4 תיבות תזמורת.

- 1א' – פעם רביעית – ווריאציה על הנושא. 4 תיבות חצוצרה, 4 תיבות תזמורת ומעבר לקראת המעבר לחלק ב'.

חלק ב'

- 1 ב - מוטיב שיר הטרובדור המוכר (מבנה 8+4)

- 1ב - חוזר פעם שניה – 4 תיבות בתזמור מלא, 8 תיבות בנגינה סולנית

- קודה - מחולק למעבר איטי ולהאצת המנגינה המוכרת בסוף.

הצעות לפעילות - "הנערה מארל"

הרעיון התוכניתי – האזנה ודיון

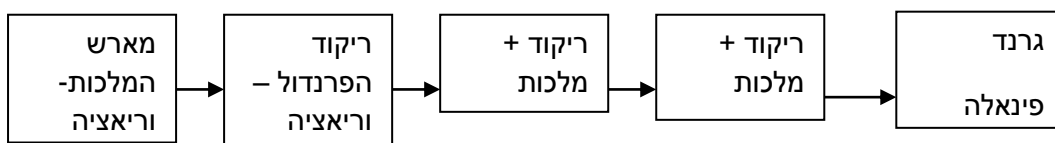
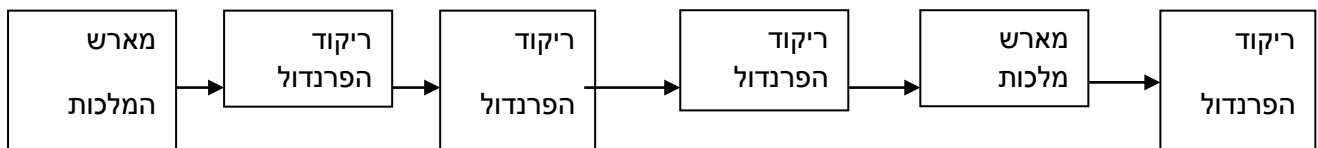
תמצית סיפור ההצגה "הנערה מארל" פחות רלוונטי לצורך הפעילות המוזיקאלית, אך כדאי להיעזר ברעיון המרכזי שניצב במרכז העלילה – אהבתו של נער פשוט לנערה מלכותית (כך הוא לפחות רואה אותה). אנו עדים ביצירה זו למוזיקה מלאת חיים שהיא עממית ומלכותית כאחד. היצירה נפתחת במארש מלכות, ממשיכה בריקוד העממי הסוער, ומסתיימת בנגינתם של שני הנושאים יחדיו.

ניתן להגדיר את **מארש המלכים ככזה המייצג את הנערה, וריקוד הפרנדול המהיר בעבור הנער המחזר**. באופן זה ניתן לגרום לתלמידים לפענח את המבנה של היצירה, תוך שיוך מנגינה לדמות. ההתייחסות להיבט התוכניתי תוכל לעמוד לרשותנו גם בפעילות בתנועה שלאחר מכן.

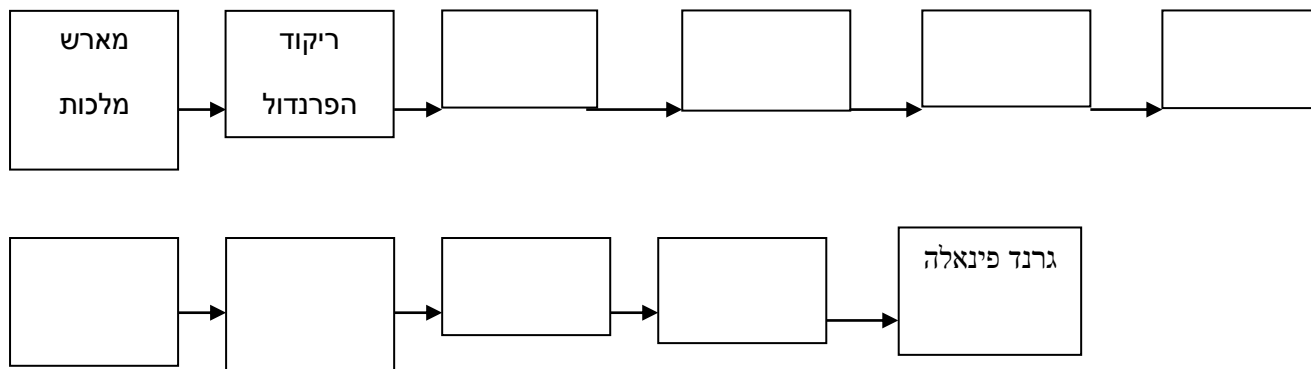
ניתן לפענח עם התלמידים את אופי המלודיות - מארש המלכים, מתאפיין במקצב מנוקד וחגיגי, בדומה למנגינות חגיגיות אחרות, אך יש בו גם משהו קצת יותר אפלולי מאחר והוא כתוב בסולם מינורי. ניתן אולי לפרש זאת כמארש מלכותי מהורהר, אך מנגינת ריקוד הפרנדול שמופיע מיד לאחר מכן לוקחת אותנו לרה מזיור בקצב מהיר, כך שכל מצב הרוח משתנה באופן מידי. אם כך – הנערה היא "רצינית" ומהורהרת, ואילו הנער הוא עליז ושמח הרוקד ריקוד עממי. ההבדלים בין המנגינות הם מאוד ברורים וחדים. **הנושאים מופרדים בקבצי התרגול, לצורך זיהויים מחוץ להקשר היצירה הכולל.**

הפעילות הראשונה תהיה לזהות את חזרתם של הנושאים בתוך היצירה. **בשלב הראשון -** כשתופיע מנגינת המלכות, יקומו הבנות, כשתופיע מנגינת ריקוד הפרנדול, יקומו הבנים והבנות ישבו. לשים לב שלקראת תום היצירה הנושאים מנוגנים יחדיו - על כן יקומו כלם. ניתן ללוות את קימתם של התלמידים בהוספת תנועות – הבנות ידגישו תנועות מלכותיות ועדינות (נפנוף ביד, סידור הכתר וכו'), והבנים ידגישו תנועות מהירות ופשוטות בעזרת הידיים (אפשר פשוט לבקש שיבצעו תנועות ניצוח). אין כל צורך להשמיע את היצירה עד סופה.

בשלב השני – התלמידים יבנו את מבנה היצירה לפי חזרתם של הנושאים. נדגיש בפניהם שהנושא הראשון הוא "מארש המלכות" המיועד לנערה מארל, והנושא השני הוא "ריקוד הפרנדול" המיועד עבור הנער פדריקו. ניתן לבקש מהתלמידים לזהות את מבנה היצירה בהתאם לשלד. ראשית, להלן השלד מלא, בעמוד הבא הוא יופיע ריק:

מבנה הפרק האחרון מתוך הסוויטה התזמורתית – "הנערה מארל" –

בנק התשובות –

נושא ריקוד הפרנדול (פדריקו הנער) מופיע לאורך היצירה 4 פעמים כמקורו, ופעם אחת בוריאציה.

נושא מארש המלכות (הנערה מארל) מופיע לאורך היצירה פעם לאט, פעם מהר ופעם נוספת בווריאציה.

שני הנושאים מופיעים ביחד (בעת ובעונה אחת) פעמיים לאורך היצירה.

אפשרות נוספת לבנק התשובות, היא להציג בפני התלמידים תמונות של נער ונערה ולהשתמש בהם לצורך פענוח המבנה. ניתן לשכפל את התמונות ולבקש מהתלמידים לסדר את התמונות לפי סדר הופעת המנגינות המייצגות אותם. אפשרות נוספת – כל תלמיד רושם מתחת לכל תמונה את מספר הפעמים שהמנגינה חזרה על עצמה, ולבסוף מסדרים את התמונות לפי סדר הופעתם.

לאחר שהתלמידים הצליחו להבין את מבנה היצירה, ניתן להציגה על הלוח, ובמקביל, לתרגל תנועות המתאימות ליצירה. עבור נושא "מארש המלכות" התלמידים יניעו את הרגליים בצעדי הליכה (תוך ישיבה) בהתאם לדגשי המנגינה (ניתן גם לתרגל תוך ספירה של 3,2,1...2,1 או שמאל, ימין...שמאל, ימין שמאל):

נושא ריקוד הפרנדול יתורגל, בחלקו הראשון תוך טפיחה על הירכיים (או על השולחן) עם דגש של סוף המשפט בהצמדת ידיים לחזה. בחלק השני נשתמש בתנועת היד כולה לצורך סימון אפקט גלישת הכינורות (בתנועה של "גלישת ידיים"), ומיד לאחריהם סימון המקצב המהיר בעזרת האצבעות (המנגינה להלן אינה כתובה בסולם המקור):

16 נושא ריקוד הפרנדול

ירכיים

ידים לחזה

1. 2.

26 גלישת ידים

אצבעות מדירות

1. 2.

ניתן, ואף כדאי להשמיע ראשית את **קבצי התרגול** עבור תרגול התנועות. לאחר תרגול זה ניתן להשמיע את היצירה כולה ולחזור על התנועות המוכרות.

בחלק האחרון בו שני הנושאים מתאחדים, ניתן לחלק את הכיתה לשניים – חלק אחד של הכיתה יבצע את תנועות המארש, והחלק האחר את תנועות הריקוד.

ניתן לחזור על אותה פעילות מראה בעזרת מטפחות. כל דגש שנעשה בעזרת ההקשות יודגש גם בעזרת תנועת המטפחת.

תזמור:

הכיתה תחולק לשתי קבוצות. קבוצה אחת תקיש בתוף, ותנגן בהתאם לדגשים המוכרים של "מארש המלכות":

נושא מארש המלכות

7

The image shows a musical score for a piece titled "נושא מארש המלכות" (Subject: March of the Kings). It consists of two staves of music in 4/4 time. The top staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The music features a series of eighth notes with accents (^) above them, creating a rhythmic pattern. The bottom staff begins with a bass clef and a key signature of one flat. It contains a few notes and rests, with a measure number '7' at the beginning.

הקבוצה השנייה תנגן בעזרת כלי מהיר יותר (פעמון, שלישי, מרקס), אך הדגשים יהיו מעט אחרים, תוך התייחסות דווקא לאלמנט הדרון המופיע בהדגשה בכל ראשיתה של תיבה. בחלק השני של המנגינה הדגשים יישארו כפי שהם היו בפעילויות הקודמות:

נושא ריקוד הפרינזול - תזמור

37

47

The image shows a musical score for a piece titled "נושא ריקוד הפרינזול - תזמור" (Subject: Dance of the Prinzeul - Tzomer). It consists of two staves of music in 2/4 time. The top staff begins with a treble clef and a key signature of one flat. The music features a series of eighth notes with accents (^) above them, creating a rhythmic pattern. The bottom staff begins with a bass clef and a key signature of one flat. It contains a few notes and rests, with a measure number '47' at the beginning. There are first and second endings marked with '1.' and '2.' at the end of the piece.

בזמן נגינת התזמור יש לעקוב היטב אחר מבנה היצירה, מאחר ועל התלמידים לעקוב אחר השינויים. למותר לציין שכשהמנגינות מתאחדות שתי הקבוצות מנגנות יחדיו, ובהתאם לדגשים של כל אחת מהן. בגרנד פינאלה אפשר להקיש יחדיו את הפעמה (פעמונים או מרקסים יכולים גם לרשרש), עד לסיום היצירה. יש לדאוג לתרגל את התזמור עם קבצי התרגול - כל מנגינה לחוד ואת הנגינה המשותפת. לבסוף - נגינה עם ההקלטה המקורית.

נגינה בחליליות ומטלופונים :

לפניכם עיבוד הנושאים לנגינה בחליליות ומטלופונים. לנוחיותכם, נושא המלכות נותר בסולמו המקורי ואילו החלק השני הועבר מרה מז'ור לפה מז'ור. שימו לב שגם ישנה הקפצה של אוקטבות, והיא מכוונת. הדגשים המומלצים לנגינה במטלופונים (או פעמונים מלודיים) אף הם מסומנים :

פרנדול

ביוה

נושא מארש המלכות

7 נושא ריקוד הפרנדול

16

27 נושא מארש המלכות

35

הצעות לפעילות: שיר הטוראדור, מתוך "כרמן"

האזנה ודין:

העיסוק ביצירה מתוך כרמן יוצר הזדמנות לעסוק בתחומי שוליים כמו אוכלוסיית הצוענים, שאינם מוזכרים בהקשרים כאלה ואחרים בתוכניות הלימודים. זאת ועוד, העיסוק בסגנון המוזיקה הספרדית העולה ביצירות של מלחינים שונים:

- מחול האש מאת דה-פאייה
- קונצ'רטו דה ארנחואז – מאת רודריגו
- סוויטה ספרדית – מאת אלבניז
- פנטזיה על כרמן – פבלו סראסאטה
-

הסגנון הספרדי רווי בחושניות ובמהלכים הרמוניים ומלודיים טיפוסיים (במיוחד המקצב המהיר והמנוקד בשילוב של מהלכים סקונדלים במלודיה ובהרמוניה כאחד).

מי הם הצוענים?

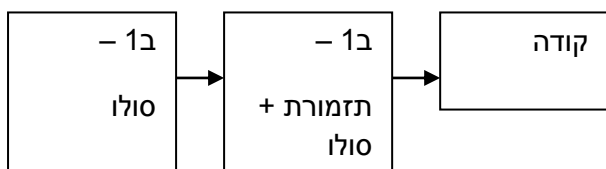
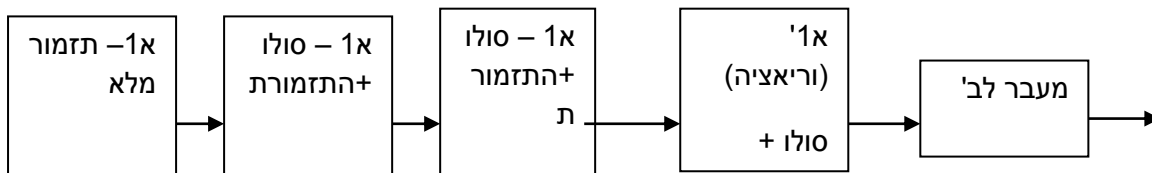
עם שהחל את נדודיו בשלהי ימי הביניים, המונה כיום כעשרה מיליון נפשות ברחבי העולם. מקורם בתת היבשת ההודית ועל כן צבע עורם כהה. תרבותו המסורתית של העם קשורה בנדודים, והם לרוב יהיו כקבוצה הסגורה בתוך עצמה. הצוענים אינם נוטעים שורש, ולכן אין להם חזקה על מקום או דרישה לריבונות. הם ידועים בסגנונם המוזיקאלי המיוחד, אך הם אינם אהודים ודימוים האנושי ירוד בקרב העמים האירופיים שלצדם הם שוכנים. סגנונם המוזיקאלי פותח לסגנונות מוזיקאליים שנטמעו בתרבות הספרדית שבקרבה שכן ריכוז גדול של צוענים. הפלמנקו למשל, מקורו בסגנון המוזיקאלי של הצוענים, אך עדיין הוא נחשב ספרדי למהדרין. במשך מאות שנים הם היו לעם נרדף, אם עקב גירושם, ואם בכפיית הטמעתם בתרבויות האירופיות. כיום הם שוכנים במבואות לערים אירופיות, וישנה גם קהילה צוענית קטנה החיה במזרח ירושלים.

בנוסף, ניתן להרחיב את העיסוק בתחום מלחמת השוורים (כשהכוונה היא לפרים), ועולה שניתן לזהות בעייתיות עם נושא זה ודרך הטיפול החינוכית בו. לרוב, כשעוסקים בדמותו של הטוראדור באופרה כרמן, מדברים על מסורת ספרדית מפוארת של למעלה מאלף שנים, ועל אומץ לבו הרב של הטוראדור המופגן במהלך מלחמת השוורים. הטוראדור הוא זה שנלחם בפר, אך הקרב הוא עד המוות, לרוב של הפר. תיאור הטוראדור כגיבור לאומי ואמץ לב לוקה בבעייתיות רבה. כיום, מלחמות שוורים אינן מותרות בחבל קטלוניה כחוק, ונראה כי רבים בספרד מבקשים לעצור את המנהג העתיק שנתפס בעיני רבים כאכזרי וברברי.

בעיני, ניתן להציג את דמותו של הטוריאדור בפני התלמידים, כי אכן מדובר בתופעה תרבותית עתיקת יומין; עם זאת, יש להימנע מללכת שבי אחר הנרטיב השגרתני של תיאור לוחם השוורים כסוג של גיבור, או תיאור מלחמת השוורים כמשחק בלתי מזיק.

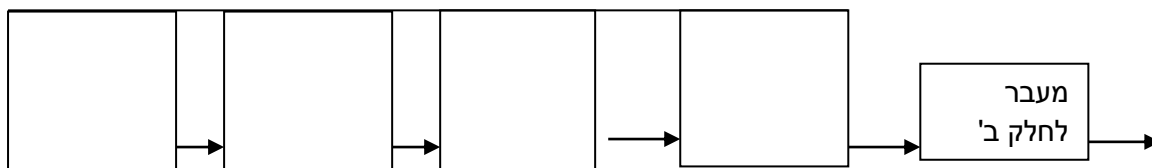
ניתן להוסיף כי הממד התרבותי החשוב של מנהג מלחמת השוורים הוא השפעתו על פיתוחו של הריקוד המוכר – "פסדובלה". בריקוד הפסדובלה הזכר מבצע תנועות "גבריות" חדות המזכירות את תנועות הטוריאדור, ואילו האישה מבצעת תנועות חמקמקות, מאחר והיא כביכול המולטה (הבד האדם) שאמור להטות ולבלבל את הפר.

מבנה היצירה הוא מאוד פשוט וקל להבנה. הוא מורכב משתי חטיבות. בדומה לפעילות שנעשתה עבור ריקוד הפרנדול, ביחס לאופן הקניית המבנה המוזיקאלי, ניתן לבצע זאת גם עבור "שיר הטוראדור". הנה מבנה היצירה באופן מלא, ולאחר מכן, כפי שניתן להגיש לתלמידים:

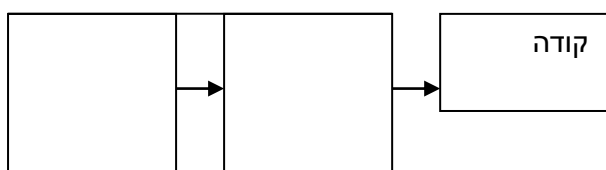

מבנה "שיר הטוראדור" - מתוך הסוויטה השניה "כרמן" מאת ז'ורז' ביזה

חלק א'

חלק ב'

לאחר זיהוי והפנמת מבנה היצירה, ניתן לנסות ולחשוב מה מאפיין כל משפט מוזיקאלי, מהם המאפיינים של המוזיקה הספרדית, מהו הכלי המנגן את המנגינה, ומדוע נבחרה דווקא החצוצרה לשירו של הטוראדור.

להלן הצעה לפעילות תנועתית שתלווה בעבודה עם מטפחות שישמשו את התלמידים, כמו המולטה של הטוראדור (כל הפעילות בישיבה):

חטיבה א' - "הקרב בעיצומו": נפנוף עם מטפחת פתוחה לחלוטין בצד אחד, והעברתה לצד שני בהתאם לדגשי הליווי של התזמורת. בחלק השני של המשפט המוזיקאלי, בהתאם לדגשי התזמורת, הגשת המטפחת קדימה מהגוף, ובסוף המשפט המוזיקאלי זריקתה באוויר ותפיסתה. **התנועות יחזרו 3 פעמים במדויק**, בפעם הרביעית התנועות יהיו עגולות וקטנות יותר בהתאם לתזמור המעודן של ביזה.

חטיבה ב' - "חגיגת הניצחון של הטוראדור" שיוצא לצעידה. נכרוך את המטפחת סביב הצוואר, ונעשה תנועות של צעידה.

ניתן ללמד את התלמידים מילים תואמות למנגינתו של שיר הטוראדור (המנגינה השנייה):

טוריאדור, אתה על המשמר

טוריאדור טוריאדור

זכור, חמוק היטב מהפר

כשעיניך כאור

רחם נא על הפר,

טוריאדור, על עצמך תשמור

תזמור:

לפניכם התזמור עבור החלק הראשון, ועבור החלק השני של היצירה. ניתן לתזמר עם כלי אחד עבור כל היצירה, וניתן גם עם שני כלים, אחד עבור כל חלק. ניתן גם לחלק את הכיתה לשתי קבוצות - האחת תהיה אחראית על החלק הראשון, והשנייה על החלק השני. בקודה, יוכלו כלם להיפגש. חלק א' רצוי שיתוזמר בעזרת תוף:

The image shows two staves of musical notation for the first part of the composition. The first staff is in 4/4 time and contains measures 1 through 5. The second staff starts at measure 6 and contains measures 6 through 12. The music is written in a key with two flats (B-flat and E-flat) and features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several accents (^) placed above notes in both staves.

חלק ב' חוזר פעמיים. רצוי שהוא יתוזמר בעזרת כלי עם אפשרות לרשרוש (מרקס או פעמון):

The image shows two staves of musical notation for the second part of the composition. The first staff is in 4/4 time and contains measures 13 through 18. The second staff starts at measure 19 and contains measures 19 through 24. The music is written in the same key as the first part and includes more complex rhythmic patterns, such as triplets and sixteenth-note runs. There are several accents (^) placed above notes in both staves.

לאחר מכן תחל הקודה, בקטע השקט ימתינו כולם, וכשיחזור הקצב, יצטרפו כלם לנגינה משותפת של הקשת הפעמות.

נגינה בחליליות ובמטלופנים:

להלן העיבוד לחלילית אחת, עם דגשי המטלופון. בהמשך ניתן למצוא עיבוד לשלוש חליליות, וניתן לבצע גם עם חלוקה רק לשניים, תוך נגינת הקול העליון והתחתון. יש להשתמש בקבצי התרגול, היות והמנגינה הועברה לסולם פה מז'ור:

שיר הטוראדור

ביזה

10

19

The image shows a musical score for a song titled "שיר הטוראדור" (The Torador Song). The score is written in 4/4 time and consists of three staves of music. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The music features several accents (^) over notes. The second staff starts at measure 10 and continues the melody. The third staff starts at measure 19 and concludes with a double bar line. A trill (ביזה) is indicated above the final note of the first staff.

שיר הטוראדור
ביזה

Soprano Recorder

Soprano Recorder

Soprano Recorder

7

S. Rec.

S. Rec.

S. Rec.

14

S. Rec.

S. Rec.

S. Rec.

19

S. Rec.

S. Rec.

S. Rec.

March of the Toreadors

from the opera "Carmen"

Alla Marcia

Bizet

Piano

The first system of the piano score consists of two staves. The treble clef staff begins with a dynamic marking of *mf* and a fingering of 4 above the first note. The bass clef staff begins with a fingering of 1 above the first note and a 3 below the second note. The music is in 4/4 time and features a steady eighth-note accompaniment in the bass and a melody of eighth and quarter notes in the treble.

The second system continues the piano accompaniment. The treble clef staff has a circled 4 above the first note and a circled 1 above the second measure. The bass clef staff continues with the eighth-note accompaniment.

The third system continues the piano accompaniment. The treble clef staff has a circled 1 above the first note and a circled 5 above the fifth measure. The bass clef staff continues with the eighth-note accompaniment.

The fourth system concludes the piano accompaniment. The treble clef staff has a circled 2 above the first note and a circled 2 above the second measure. The bass clef staff continues with the eighth-note accompaniment until the final measure.

